

Поліщук О.В., Цимбал В.В.

УДК 339.92

РОЛЬ ТНК У ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні транснаціональні корпорації (ТНК) привертають до себе все більшу увагу своєю могутністю та масштабністю здійснюваних операцій. На даному етапі важко оминати хоча б один вагомий процес в межах світової економіки, який відбувається без участі ТНК.

ТНК здійснюють все більший вплив на світову економіку, розвиток якої в значній мірі визначається особливостями їх розвитку. З огляду на це, без розуміння місця та ролі ТНК в світовому середовищі, аналізу сучасних тенденцій їх розвитку, неможливе усвідомлене сприйняття економічних, політичних та культурних світових реалій. На сьогодні, транснаціональні корпорації завдяки прямим іноземним інвестиціям, постійно посилюють свій вплив, як на розвиток міжнародних економічних відносин, так і на конкурентоздатність національних економік. На початку ХХІ сторіччя завдяки процесу глобалізації виробничої та інвестиційної діяльності та значного зростання ролі ТНК, утворилась нова міжнародна економічна система. У зв'язку з цим потрібне дослідження нової ролі транснаціональних корпорацій в сучасній світовій економічній системі та оцінка реального впливу іноземних інвестицій ТНК на національну економічну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження феномену ТНК, економічного механізму їх функціонування, пріоритетів та проблем розвитку в умовах глобалізації присвячено ряд праць зарубіжних науковців, таких як: С. Кіндлбергер, Х.Перлмутер, Ф. Рут, С. Хіршем, Т.Ангмон в яких здійснено аналіз передумов, етапів формування і факторів розміщення транснаціональних компаній. Ряд вітчизняних дослідників, таких як: Білоус Т.Я., Білошапка В.А., Рокоча В., Плотніков В., Новицький В., Руденко Л., Сіденко С. дослідили типи, організаційні форми інтеграції компаній, механізм їх функціонування тощо.

Невирішена раніше частина. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що, не зважаючи на достатньо вагомі обґрунтування ролі і напрямків розвитку ТНК, застосування методологічних та практичних підходів до пізнання їх сутності і особливостей їх функціонування, потребує подальшого дослідження такого аспекту, як оцінка реального впливу іноземних інвестицій ТНК на економічну систему в цілому.

Метою статті є визначення ролі транснаціональних корпорацій в міжнародних економічних відносинах і процесах міжнародного інвестування, виявлення особливостей регулювання міжнародної інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій, оцінка реального впливу іноземних філій на конкурентоспроможність національних економік, комплексний аналіз процесів інвестування за участі транснаціональних корпорацій.

Виклад основного матеріалу. Головними джерелами прямих інвестицій (ПІ) залишаються ТНК. Нині ТНК належить 90 % прямих зарубіжних інвестицій. Основна частина обсягу ввезених ПІ припадає на послуги. Другим по величині є сектор обробної промисловості, якому сприяли інвестиції в розвідку і видобуток корисних копалин, а також ряд крупних транскордонних злиттів і поглинань. В подальшому також очікується збільшення потоків ПІ, при цьому найбільш привабливими країнами призначення ПІ є Китай і Індія, а найбільш привабливим регіоном вважається Східна, Південна і Південно-Східна Азія, що підтверджується даними обстеження ЮНКТАД / ВААП, відповідно до якого 3/4 керівників зарубіжних філіалів ТНК планують збільшити впродовж найближчих років обсяги інвестування в економіку приймаючих країн. Найбільш перспективним напрямом розвитку сучасної світогосподарської системи є міжнародний технологічний обмін і ліцензійна торгівля у таких галузях, як: електротехнічна і електронна промисловість, загальне машино- і приладобудування, автомобільна, авіаракетна промисловість, хімія і нафтохімія, біотехнологія, ресурсозберігаючі технології тощо[1].

Найбільшими імпортерами ПІ в світовій економіці є США, Великобританія і Китай, найбільшими експортерами – США, Великобританія і Люксембург. Група розвинутих країн є чистим експортером капіталу у вигляді ПІ, тобто обсяги експорту ПІ перевищують обсяги імпорту. 2/3 світового обсягу ПІ становлять інвестиції в акціонерний капітал, при цьому реінвестування прибутків відіграє основну роль в країнах, що розвиваються [2].

Аналіз імпорту ПІ за регіонами та окремими країнами свідчить про динамічне зростання потоків ПІ до останньої групи країн, що пояснюється зростанням конкуренції у багатьох галузях і прагненням компаній мінімізувати витрати виробництва, а також активізацією транскордонних злиттів і поглинань [1].

Чисельність ТНК у світі постійно росте. Відповідно до статистики в 2010 році, у світі нараховувалося більше 65000 ТНК, які мають близько 850000 філій за кордоном. Їхній вплив на економіку може бути оцінено різними способами. Близько 1000 ТНК – це корпорації-мільяртери із загальною сумою продажів понад 1млрд. дол. США. Серед них виділяється так званий «Клуб 500», у який входять найбільші ТНК усього світу, що контролюють близько 90% всіх ПІ, здійснюваних ТНК за кордоном. Обсяг виробленої ними продукції перевищує 1 трлн. дол. США щорічно.

Інвестиційна стратегія ТНК як за формами, так і за змістом, не обмежується напрямком матеріальних активів у формі капіталу, навпаки - вона охоплює як павутина всі країни в світовій економіці, що глобалізується, й керує процесом виробництва в усіх галузях і всіма пов'язаними активами. При цьому країни-реципієнти одержують можливість здійснення перебудови своєї економіки й підвищення її ефективності.

На ТНК припадає основна частина прямих іноземних інвестицій: вони контролюють до 50 % промислового виробництва у світі; провадять понад 70% операцій світової торгівлі, з них 40 % – усередині ТНК, які відбуваються не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними, що формуються не під тиском ринку, а з огляду довгострокової політики материнської компанії [3].

Підготовлений ЮНКТАД Огляд перспектив світових інвестицій (ОПСІ) на 2009-2011 роки свідчить про те, що в короткостроковій перспективі глобальна фінансово-економічна криза негативно позначилася на планах ТНК у галузі ПІІ.

Експерти провели опитування 241 транснаціональної корпорації щодо їх оцінки інвестиційних перспектив, міжнародної експансії та основних чинників ризику (табл. 1).

Таблиця 1. Глобальні перспективи ПІІ у порівнянні з 2008 роком (% респондентів).

Рік	Покращається	Залишається на тому ж рівні	Погіршається
2009	22	20	58
2010	33	26	41
2011	50	31	19

У результаті ТНК не впевнені сьогодні у своїй здатності здійснювати інвестиції за кордоном, а країни, що потребують ПІІ, особливо країни, що розвиваються, зіткнулись з серйозними проблемами в залученні капіталів, що, у свою чергу, вельми серйозно вплинуло на плани їх подальшого розвитку. На відміну від попереднього дослідження, за даними якого від кризи постраждали лише 40% кампаній, у 2010 році - як мінімум 85% ТНК в усьому світі поклали провину за скорочення своїх інвестиційних планів на глобальний економічний спад, а 79% - безпосередньо на фінансову кризу. Обидва ці аспекти - окремо і в сукупності - призвели до зниження схильності та здатності ТНК здійснювати ПІІ.

Найбільш несприятливими чинниками для ПІІ у короткостроковій перспективі є:

- поглиблення рецесії у світовій економіці, у т.ч. через коливання цін на нафту та основні сировинні товари;

- зростання фінансової нестабільності, у т.ч. ненадійність фінансових інститутів, падіння довіри до них, волатильність відсоткових ставок;

- зростання протекціонізму в зовнішній торгівлі, що впливає на умови інвестування.

Однією з головних причин скорочення інвестиційної активності ТНК в огляді також була названа атмосфера невпевненості в ризиках, що існують при здійсненні ПІІ. Сьогодні навіть в країнах з глибокими традиціями корпоративного управління складно оцінити фінансове положення окремих підприємств і тим більше перспективи їх розвитку.

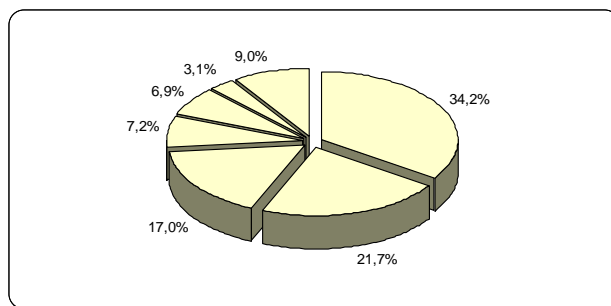
На 2011 рік прогнозується зростання потоків ПІІ, і вони, згідно з оцінками, наблизяться до рівня 1,8 трлн. дол., тобто це буде лише повернення до рівня, досягнутого у 2008 році, хоча можливо і його незначне перевищення. Отже, відновлення обсягів ПІІ очікується не раніше 2014 року [4].

Збільшуючи свою експансію, ТНК активно використовують такі специфічні форми освоєння світового ринку, як ліцензування, франчайзинг, надання технічних і маркетингових послуг та ін. ТНК і ТНБ активно проявляють себе не тільки в економіці, але і в фінансово-інвестиційній, науково-технічній, військовій, технологічній, економічній сфері і навіть в політиці [2].

Україна як промислова держава транснаціональним корпораціям нецікава. Такий висновок можна зробити, проглянувши список глобальних корпорацій, представлених на вітчизняному ринку: Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco та деякі інші ТНК. Великі промислові концерни, такі як, наприклад, Westinghouse, ExxonMobil на українському ринку відсутні. Виняток — Mittal Steel, для якої її український актив — Криворіжсталь — був проміжною, а не кінцевою ланкою виробничого ланцюга [6].

Про аспекти взаємодії України з ТНК можна судити відповідно до динаміки українських прямих іноземних інвестицій, які являються основною формою їх зарубіжної експансії. Структура і динаміка українських ПІІ свідчать про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку, їх схильність до фінансових зловживань і відмивання грошей [7].

В результаті аналізу діяльності ТНК в Україні, визначені найбільш привабливі для інвестування галузі економіки. Їх питома вага представлена на рис. 1.

Промисловість	34,2%
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	21,7%
Діяльність транспорту та зв'язку	17,0%
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	7,2%
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	6,9%
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	3,1%
Інші галузі	9,0%

Рис. 1. Рейтинг інвестиційної привабливості галузей економіки України [8].

Однією з заперук надходження прямих іноземних інвестицій в Україну є розміщення на її території потужностей транснаціональних корпорацій. Наша держава почала брати участь у міжнародних економічних відносинах, що свідчить про повільне, але все ж зростання її ролі як актора на світовій арені. Україна, не зважаючи на кризові явища та економічні труднощі, намагається поступово нарощувати свій потенціал, на який безпосередньо впливають транснаціональні корпорації [8].

До причин, які демотивують закордонних інвесторів вкладати капітал в діяльність українських підприємств належать:

- нестабільний політичний стан;
- можливість неоднозначного трактування законів і правових норм;
- складність адміністрування податків;
- кількість та складність отримання дозволів;
- технічне регулювання (сертифікація та стандартизація);
- спонтанність перевірки органів державного нагляду, тощо.

Діяльність ТНК на національному ринку може призвести до монополізації. Це особливо актуально для українського ринку, оскільки вітчизняна продукція не є достатньо конкурентоспроможною на міжнародному ринку і велика міжнародна корпорація може легко її витіснити. Крім того, в Україні існує тенденція до захоплення ринкової влади на найбільш швидкозростаючих та прибуткових ринках країни, олігополізуючи їх. Наприклад, ринок пива в Україні контролюється двома іноземними ТНК - Baltic Beverages Holding (BBH) і Sun Interbrew (SI), які скупили акції українських пивзаводів на суму більше 7 млн. доларів США.

Збільшення привабливості України для іноземних інвесторів залежить від темпів ринкової трансформації економіки, макроекономічної стабілізації, характеру структурних перетворень. Наявність розвинутого внутрішнього ринку капіталу є важливою передумовою створення конкурентоспроможного інвестиційного клімату. Нерозвинутість фондового ринку, фінансової інфраструктури значно ускладнює процес залучення іноземних інвестицій.

Серед головних інвесторів, які вклали прямі закордонні інвестиції в українську економіку, провідне положення займає Кіпр. Станом на 01.01.2011 його прямі капіталовкладення досягли 9914,6 млн. дол. (22,2% від загального обсягу ПЗІ залучених до України). За компаніями Кіпру йдуть інвестори з Німеччини – 7076,9 млн. дол. (15,8%), Нідерландів – 4707,8 млн. дол. (10,5%), Російської Федерації – 3402,8 млн. (7,6%), Австрії – 5628,2 млн. (5,9%). Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. Суттєві обсяги іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 23,0 % загального обсягу прямих інвестицій в Україну, у т.ч. переробної – 19,7 %. Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну відображений у табл. 2.

Таблиця 2. Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 01.01.2011 [10]

	Обсяги прямих інвестицій (млн.дол. США)	У % до підсумку
Усього	44708	100
у тому числі		
Кіпр	9914,6	22,2
Німеччина	7076,9	15,8
Нідерланди	4707,8	10,5
Російська Федерація	3402,8	7,6
Австрія	2658,2	5,9
Франція	2367,1	5,3
Сполучене Королівство	2298,8	5,1
Швеція	1729,9	3,9

Розглядаючи галузеві пріоритети вищевказаних країн, можна помітити, що США і країни ЄС надають перевагу капіталовкладенням в харчову та фармацевтичну промисловість, торговий сектор та фінансову галузь. Це зумовлено швидким переміщенням капіталу в даних сферах, а також мінімальним рівнем комерційних та інших ризиків.

Росію цікавлять, перш за все, металургійна промисловість, паливно-енергетичний комплекс та хімічна галузь. При цьому, основними факторами впливу є наявність конкурентних переваг Росії у вищевказаних сферах на міжнародному ринку. Тому російські ТНК, маючи фінансові можливості для влиття свого капіталу в виробничі потужності постсоціалістичних країн, розширюють та укріплюють свої позиції на ринку. ТНК промислово розвинених країн надають перевагу інвестуванню сфери бізнес-послуг[6].

Висновки. Отже, діяльність транснаціональних корпорацій є дуже важливою для економіки будь-якої країни. Україна також не є винятком у цій ситуації, оскільки її політика, котра спрямована на широку інтернаціоналізацію, напряму залежить від об'єму прямих іноземних інвестицій.

На жаль, Україна не має тісної взаємодії з іноземними ТНК. Кількість ТНК, які мають свої філії в Україні, складає 0,9% від їх загальної кількості. Перш за все, ТНК прагнуть розширити корпоративну мережу за допомогою доступу до сировинних та трудових ресурсів і обійти національний захист вітчизняних виробників. Проте, керівництво ТНК не бажають створювати дочірні підприємства у країнах, які мають несприятливий інвестиційний клімат. Таким чином, перед Україною стоїть ряд вагомих завдань щодо покращення інвестиційного клімату в країні за допомогою політичних, економічних, правових інструментів регулювання суспільної діяльності і визначити вектор направлення співробітництва і розвитку діяльності транснаціональних корпорацій на її території, що покращить подальший об'єм інвестицій а також капіталовкладень в економіку держави.

Джерела та література:

1. Терехов Є. М. Транснаціональні корпорації, прямі іноземні інвестиції і глобалізація сучасної світогосподарської системи / Є. М. Терехов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : зб. наук. праць / Львівський ін-т банківської справи Ун-ту банківської справи Нац. банку України. – Львів, 2009. – Вип. 2 (72). – С. 413-420.
2. Фомішин С. В. Транснаціональні корпорації як головні суб'єкти світогосподарської взаємодії / С. В. Фомішин // Київ. – 2009. – № 2. – С. 34-42.
3. Заярна Н. М. Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки / Н. М. Заярна, В. Г. Брунець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 25-31.
4. Симонова М. В. Тенденції і перспективи розвитку мирових потоків прямих іноземних інвестицій / М. В. Симонова // Вісник Запорізького нац. ун-ту. – 2010. – № 1 (5). – С. 183-187.
5. Верховна Рада України : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>
7. Держкомстат : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Новицькій В. Є. Міжнародна економічна діяльність України / В. Є. Новицькій. – К., 2003. – 948 с.
9. Бондарчук І. В. Особливості інвестиційної стратегії нерезидентів в Україні / І. В. Бондарчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 4. – С. 24-25.
10. World Investment Prospects Survey 2009-2011, UNCTAD/DIAE/IA/2009/8 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/>

Родіонов О.В.

УДК 172.799

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ВИТРАТ НА ВИДАВНИЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВНЗ

Постановка проблеми. У сучасних умовах діяльність ВНЗ відрізняється наявністю багатьох напрямків. ВНЗ надають освітні послуги, здійснюють науково-дослідну роботу, видавничу діяльність та ін. У той же час, існує багато обслуговуючих процесів в межах вузівської системи, це послуги ЖКГ (через мережу гуртожитків), медичні послуги (діяльність санаторіїв-профілакторіїв), бібліотечна діяльність (наявність наукових бібліотек в структурі ВНЗ) та ін. В ринкових умовах, питання оцінки вартості окремих послуг та продукції, що виробляється в межах системи закладів вищої освіти набуває актуальності, так як, рік від року ВНЗ стають все більш автономними закладами. Фінансування з боку державного бюджету знижується, посилюється роль власних джерел фінансування діяльності. Таким чином, в умовах конкуренції на ринку послуг ВНЗ зростає роль фактору економічної ефективності та якості послуг, що надаються та продукції, що випускається.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління окремими видами діяльності ВНЗ досліджувалися в працях Т.В. Шаповалової [5], О.А. Кратт [4], В.С. Журавського [2], С. А. Єрохіна [3], І.Р. Бузько [1] та ін. Авторами проаналізовано різні аспекти управління закладами вищої освіти у сучасних умовах: державне регулювання [2; 3], ринкова кон'юнктура [1; 4], інвестиційне управління [5] та ін. У той